

MODERN INTERNATIONAL RELATIONS AND CHARACTERISTICS OF MODERN ARMIES

Milenko Dzeletovic

Faculty of Security, Belgrade, Serbia, milenkodz@telekom.rs

Hatidza Berisha

Faculty of Engineering management, ALFA University, Blegrade, Serbia, berisa.hatidza@gmail.com

Igor Barisic

University of Defence, Belgrade, Serbia, ibargor@yahoo.com

Abstract: *Through contemporary international relations, a strategic environment is created that directly and to a large extent affects the organization and development of the security sector, and therefore the armed forces as well. "International relations can be seen in the context of state and interdependence through an analysis of the content and scope of basic categorical terms, such as the new world order, globalization, integration, disintegration and other lower terms."*

The paper starts from the definition of globalization and its impact on the new world order, as well as the ways in which it contributes to the development of the point of view that asymmetry is the only way to oppose the rising hegemony arriving from the west. It will point out the most important ways in which animosity is created between people, nations, the region and even entire parts of the world.

Keywords: *asymmetry, globalization, international relations, modern armies, armed forces*

САВРЕМЕНИ МЕЂУНАРОДНИ ОДНОСИ И ОБЕЛЕЖЈА САВРЕМЕНИХ АРМИЈА

Миленко Целетовић

Факултет безбедности, Унивезитет у Београду, milenkodz@telekom.rs

Хатиџа Бериша

Факултет за инжињеријски менаџмент, АЛФА Унивезитет у Београду berisa.hatidza@gmail.com

Игор Баришић

Унивезитет одбране у Београд, Школа националне одбране ibargor@yahoo.com

Апстракт: *Кроз савремене међународне односе суштински се креира стратегијско окружење које непосредно и у великој мери утиче на организацију и развој сектора безбедности, а самим тим и оружаних снага. „Међународни односи се у контексту стања и међузависности могу сагледати кроз анализу садржаја и обима основних категоријалних појмова, као што су нови светски поредак, глобализација, интеграција, дезинтеграција и други нижи појмови“.*

Рад полази од дефиниције глобализације и њен утицај на нови светски претдак, као и начине на који доприноси развоју гледишта по којима је асиметрија једини начин супротстављању растућој хегемонији која стиже са запада. Биће указано на најбитније начине на који се ствара анимозитет између људи, нација, региона па чак и читавих делова света.

Кључне речи: *асиметрија, глобализација, међународни односи, савремене армије, оружане снаге*

УВОД

Преиспитивањем међународне политике после окончања „хладног рата“ намеће се закључак да је неодрживо својевремено општеприхваћено мишљење да ће глобализовани свет постати рационалнији и безбеднији. Показало се да се нису обистиниле тврдње оних, који су процес глобализације и успостављање глобалног поретка најављивали као формулу за обезбеђење хармоније економског и политичког развоја глобалног друштва, као и прогреса, мира и међународних односа заснованих на сарадњи.

Крај „хладног рата“ и прекид непријатељстава између блокова није значило слабљење глобалног насиља нити је свету приближило период дуготрајног мира и стабилности. Напротив, евидентно је да су неки региони и нека друштва, као и велики број појединаца широм света у периоду након окончања ере „хладног рата“ у неупоредиво тежој ситуацији него што су били пре деведесетих година прошлог века. Тако је крај конфронтације на релацији исток - запад донео ратове на Балканском полуострву, распад Совјетског Савеза и пораст нестабилности и насиља у региону Каспијског басена, ситуација у Африци је постала још хаотичнија, а анимозитети на Блиском истоку су поново ескалирали у још драстичнијој форми. Ово упућује на закључак неких теоретичара да свет после хладног рата исто као и свет пре и за време хладног рата не оскудева у проблемима, сукобима и неизвесностима.

1. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ЊЕН ДОПРИНОС АСИМЕТРИЈИ

Глобализација је економску и технолошку моћ раширила по целом свету. Она је процес који не доноси само економски развој и притом шири велике неједнакости у богатству, већ подстиче и раст несигурности у свету.¹⁶ Глобализација ствара бројне комплексне односе који повећавају могућности не само стратешких међуодноса држава, транснационалних компанија, већ и криминала и тероризма. Раст повезаности и умрежености различитих субјеката истовремено генерише велику несигурност светског система. Иза глобализације постоје ризици и претње нуклеарним тероризмом, биолошким и хемијским оружјем.

Једна од значајних карактеристика глобализације јесте њена тенденција у правцу успостављања наддржавних структура у светској политици. Све је, дакле, подређено остварењу монополског положаја најјачих компанија, а то не може заменити пожељне процесе равноправне сарадње и кооперације националних компанија на светском тржишту. Процес глобализације, због претеране журбе нестрпљивог мегакапитала, све више се проводи насилно, нарочито када је у питању освајање нових тржишта за пласман роба и услуга. Опште је мишљење заговорника глобализације да глобализацију треба остварити путем стварања новог светског поретка тако што ће одлучујућу улогу у томе имати економски најразвијеније и најмоћније државе. „Опредељење је да се глобални светки поредак, ради брже реализације тог процеса, ствара приметним економским и војним снагама, а не снагом културе и права“.¹⁷ Економско укрупњавање и јачање недржавних институција, не подразумева, а приори, према тумачењу глобалиста, апсолутну негацију државе, нарочито не у областима где она има дубоко усађену традицију од којих ће се, по природи своје функције, најтеже одрећи, као што је област безбедности. Ипак, глобализација комуникација, економије, производње, трговине и културе јача улогу недржавних субјекта у међународним односима, укључујући и област безбедности. Конституисање регионалних транснационалних и међународних ауторитета у овим областима истовремено може да представља и претечу разградње концепта државе као безбедносног оквира. Зато се искуства регионалних организација, као што су НАТО и ЕУ, у погледу промишљања будућности међународних односа у безбедности, показују као веома значајна. Глобалисти указују на то да су чињенице на којима они темеље свој став о незауостављивости глобализације светске политике видљиве. Оне све више прожимају најважније области међународних односа и стварају глобалне структуре, које ће временом обухватити све субјекте светске политике. Главни аргументи којима доказују такве тврдње су: економске трансформације, комуникације, хомогенизација, скраћење времена и простора, стварање транснационалних заједница (државоликих тела), космополитска (светска) култура мишљења и обрасци деловања („think globaly and act locally“ - мисли глобално, делуј локално) и све присутнија свест о глобалним, заједничким опасностима.

У погледу ставова глобалиста о питању безбедности у глобализованом свету, они указују на „неужност“ преобликовања општих стратегија и доктрина. Нове стратегије треба да обухвате стварање широких, глобалних мрежа заједничке безбедности. Такав став темеље на две чињенице: прво, на појави мултиплицираних ризика и претњи, измењене природе, који су све мање везани за одређену територију, државу и друго, развој савремених, глобалних оружја релативизује просторства, мења застареле доктрине употребе војних снага, односно смањује значај традиционалних елемената војне моћи. Истовремено,

¹⁶ Вангел Миковски, Хатица Бериша.: „Утицај глобализације на природу рата“, Међународни научни скуп, Бања Лука-2015, 11. 12.2015, Зборник радова, стр. 160-166

¹⁷ Митар Ковач и Дејан Станковић, *Стратегијско планирање одбране*, (Београд: Војноиздавачки завод, 2009), стр. 87

савремена оружја разорне моћи данас, лакше него икада, могу бити доступна деструктивним снагама (мрежама терориста, нестабилним државама, диктаторским режимима, клановима криминала и сличним). У веома опасна оружја лако се могу претворити и неки комерцијални системи, који се могу брзо транспортовати (или чак инсталирати) и употребити у било ком делу света. То значи да за очување безбедности више није довољна чврста и поуздана одбрана граница, већ је нужно развијање способности за брзо деловање против претњи било где да се појаве у свету. Највећи број данашњих држава нема капацитете и способности да се самостално супротстави таквим претњама. Самим тим, оне су упућене на повезивање, сарадњу, партнерство или савезништво међу собом и стварање глобалних организација и мрежа безбедности, чиме се у извесној мери неминовно нарушава и најљубоморније чувано право државног суверенитета. Глобалисти признају да је садашњи степен уверења о потреби глобалне безбедности више акламативан, и да њена реализација у пракси наилази на бројне отпоре, јер изискује конкретна средства и убоке промене устаљених форми приступа међународним односима и безбедности.

Неке од области које су тренутно извори неслагања између носиоца моћи у свету, али који могу постати извором још већих и израженијих неслагања су: вода, енергијапрерасподела утицаја на регионалном и глобалном нивоу.. Више од 3 милијарде људи на планети живи у областима које немају довољно воде за пиће (мање од 1700 м³ годишње по глави становника)¹⁸. Највећи број држава које имају проблема са недостатком воде за елементарне потребе су лоциране у Африци, Блиском истоку, јужној Азији као и у северном делу Кине. У свету се више од 80 % употребљене воде користи у области агрикултуре, а процењује се да је овај проценат неодржив. Процене су да 2015. године да ће неке од развијених земаља имати проблем да обезбеде довољно воде за потребе наводњавања. Прорачуни светских стручњака из области пољопривреде показују да је потребно обезбедити 1000 тона воде за наводњавање приноса од једне тоне жита. Истовремено мерења показују да су просечне количине падавина у области северне Кине и у Индији последњих година у константном опадању. Производња слатке воде поступком десаланизације морске воде је још увек сувише скупа и не обезбеђује решавање настале неравнотеже. Више од 30 нација у свету увози преко 33% воде за своје потребе.¹⁹

Опстанак и напредак сваког друштва, без сумње, зависи од тога колико лако може доћи до енергије, односно од тога у којој мери му је енергија доступна. Од педесетих година 20. века не поставља се питање да ли ће свет остати без фосилних горива, већ када ће се то догодити.²⁰ Енергетска безбедност нема за све земље исто значење. Земље извознице енергије усредсређују се на одржавање сталности и стабилности захтева за извоз, што, на крају, ствара надмоћни удео у приходима њихових влада. Циљ Русије је да одржи државну контролу над „стратегијским ресурсима“ и стекне примат над главним цевоводима и тржишним каналима којима њихови бродови транспортују нафту на међународна тржишта. Земље у развоју брину како промене у ценама енергије утичу на њихов платни биланс. За Кину и Индију енергетска безбедност лежи у способностима да се брзо прилагоде њиховој новој зависности на глобалном тржишту, што представља велики помак у односу на бившу посвећеност самодовољности. За Јапан то значи компензовање велике оскудице у домаћим ресурсима диверсификацијом, трговином и инвестирањем. За Европу, велики проблем представља зависност од увоза природног гаса.

Од свих подручја света у којима се производи нафта једино Персијски залив има довољно очуваних резерви нафте да удовољи све већој америчкој и међународној потражњи у првим деценијама 21. века. У Персијском заливу је смештено 61,2 % светских резерви нафте.²¹ Истовремено је уочен и дисбаланс тренутне количине нафте која се производи у односу на потребну количину која би требала да се произведе 2025. године како би се подмирила америчка и светска растућа економија. Ово намеће обавезу САД да буде у „пријатељским“ односима са владама у региону, уз истовремени анимозитет које САД имају код већине

¹⁸ Преузето из презентације *Asymmetric warfare - countering adaptive threats, CDCA C4ISR transformation & fusion*, (Government and industry conference, 19. новембар, 2008)

¹⁹ Преузето из презентације *Asymmetric warfare - countering adaptive threats, CDCA C4ISR transformation & fusion*, (Government and industry conference, 19. новембар, 2008)

²⁰ Откако је амерички геофизичар Marion King Hubbert још 1956. године предвидео да ће „врхунац у производњи нафте“ („Peak oil“) у САД бити достигнут 1970. године, у остатку света трају расправе о томе када ће светске резерве нафте почети да опадају.

²¹ Саша Николић, „Енергетска безбедност као фактор спољне политике САД на почетку 21. века“, *Војно дело број 2/2008*, (2008): 29-50.

становништва у земљама Персијског залива. Такође, проблем за САД су и изузетно лоши односи са Ираном, као најјачом војном силом у региону, и као земљом која има неоспоран утицај на арапски и исламски свет.

Светски поредак после завршетка „хладног рата“ је изгубио карактеристику биполарности. Остала је једна сила у глобалним размерама - САД - која је имала безмало неограничени утицај на остатак света. Повећани економски раст базиран на индустрији, која је опет зависила од енергената, условио је да САД колико год биле утицајне ипак буду зависне првенствено од нафте. Русија, која је провела читаву деценију консолидујући се после распада СССР-а, са друге стране, управо је захваљујући приходима од продаје природних богатстава почела делимично да враћа моћ у глобалним оквирима. Осим ње, Кина, Индија и Бразил, као земље са изразитим растом БДП намећу се као неоспорни лидери у регионима у којима базирају. Природна је тежња да се у складу са већом економском моћи, жели и већа моћ у одлучивању у организацијама у којима је концентрисана светска економска или друга моћ (Међународни монетарни фонд, Светска трговинска организација, Савет Безбедности и сл.). Како би оснажиле свој утицај у наведеним и неким другим телима поменуте земље су оформиле тзв. БРИК групу (од почетних слова имена Бразил, Русија, Индија и Кина) која опет у последње време наступа под именом БРИКС група, јер је додата и земља са највећим БДП у јужној Африци – Јужноафричка Република.

Сем наведене организације не сме се заборавити утицај који у свом делу света шире Иран, Турска, Венецуела, Пакистан, Египат, Либија, Јапан итд. који се представљају као локални лидери и који можда немају пресудан утицај на светском нивоу, али имају итекако велики утицај у региону

Свака од наведених земаља или организација гледа на процес глобализације, поготову на глобализацију у области културе и економије, својим очима. Видели смо да глобализација ствара изразите победнике и изразите губитнике. Показало се да су земље „трећег света“ политичко и културно тело на којем ризици и опасности глобализације попримају посебне димензије. Економије већине земаља у субсахарској Африци и на Блиском истоку, као и неких земаља у Латинској Америци, и даље ће бити хендикепиране, а суморне перспективе чекају и Централну Азију и Југоисточну Европу. У субсахарској Африци стални сукоби и нестабилност, аутократске и корумпирани владе, претерана зависност од роба чије реалне цене падају, низак ниво образовања и веома распрострањене заразне болести онемогућиће брз економски раст у већини земаља. У садашњим околностима, у којима је Трећи свет углавном остао само извор сировина и снабдевач богатог севера јефтиним радном снагом, према Смиљи Аврамов, нашем истакнутом стручњаку из области међународног права, нема изгледа за било какво побољшање ситуације у тим земљама, јер наведени проблеми произилазе из постојеће транснационалне структуре светске економије.²² Песимистичке пројекције у погледу развоја и положаја тих држава у структури глобалног друштва у настајању, представљају основу за њихову дугорочну нестабилност и непрекидно насиље у њима, што те регионе претвара у трајну „зону немира“.

У стручној јавности је уопштена подела земаља, у смислу утицаја глобализације на економију, на развијенији „Север“ и сиромашнији „Југ“. Иако земље Југа, као слабије у сваком погледу, од развијеног Севера, за сада избегавају директну конфронтацију са Севером, Волерстин, познати социолог историје, сматра, да се наслућују промене.²³ Наиме, током 20. века Север је провоцирао многе конфронтације у намери да нешто наметне земљама Југа или да спречи на тим просторима процесе којима су потенцијално угрожавани његови интереси. Међутим, у будућности, биће све више могућности да директне конфронтације долазе са Југа. У нешто развијенијим земљама Југа јача порив да се стекне нуклеарно оружје. Иако су те државе свесне да не могу парирати америчким нуклеарним капацитетима, настоје да се домогну наоружања које може на супротној страни да изазове страх. Волерстин мисли да амерички „покушај да контролише пролиферацију јесте у најбољем случају механизам који служи за одуговлачење и не може успети... и можемо очекивати још барем десетак нуклеарних сила у наредној деценији.“²⁴

2. КАРАКТЕРИСТИКЕ САВРЕМЕНИХ АРМИЈА

Живимо у свету у коме је евидентно повећање проблема везаних за унутрашњу и спољну безбедност. Претње по безбедност се све више шире и расту, а у друштвима се осећа све већи притисак. Иако се ови

²² Смиља Аврамов, *Трилатерална комисија, светска влада или светска тиранија*, (Ветерник: Идиј, 1998), 80

²³ Имануел Волерстин, *Опадање америчке моћи*, (Подгорица: ЦИД, 2004), 253.

²⁴ Станислав Стојановић, „Перспективе безбедности савременог света“, *Војно дело број 4/2008*, (2008): 9-31.

проблеми јављају чешће у оквирима друштва дуж националних граница, они се често проширују преко националних граница, производећи транснационалне сукобе са оградима у неколико држава.

Различитост система безбедности условило је и различитости у организацији и функционисању националних армија у тим системима. Промене у неком делу система безбедности имплицираће се, посредно или непосредно и на армију.

Неке од карактеристика савремених армија данас су:

- циљеве савремених армија одређује друштво а не она сама,
- системи су функционално интегрисани, где се поред институција система, значај придаје и улози цивилног друштва, цивилно-војној и цивилно-полицијској сарадњи у области безбедности итд.
- тежња ка превенцији, тј. правовременој идентификацији, прикупљању података и предузимању активности ради смањења ризика и сузбијању претњи безбедности,
- релативна аутономност елемената система где свака институција система има дефинисану надлежност и делокруг у остваривању безбедносних активности, послова и задатака,
- ефикасно функционисање делова система у разним условима,
- транспарентност рада,
- доприноси регионалној и глобалној безбедности.

Савремене армије се организационо мењају, њихове мисије и задаци постају другачији, образовни и психосоцијални профил војника трпи сталне промене, од храброг коњаника с мачем до интелектуалца који седи испред рачунара. Актуелни су и нови концепти употребе армије, који подразумевају слање добро припремљених јединица изван земље ради служења у мировним мисијама. Завршетком Хладног рата концепт великих армија је изгубио свој разлог постојања. Све либерално-демократске државе су отпочеле спровођење радикалних реформи оружаних снага у жељи да смање њихову бројност, повећају техничку опремљеност, увећају њихове способности бржег реаговања на савремене изазове, ризике и претње. Нови сукоби и начини ратовања „паметним оружјем“, попут оног у Ираку, подразумевају постојање велике зависности савремених армија од софистициране технологије, која се готово дневно унапређује. Једна од карактеристика оружаних снага је и њихова професионализација. Данас постоји неколико основних типова или модела професионалних оружаних снага. Најчешће спомињане у Западној Европи и Северној Америци су:

- оружане снаге за активности изван граница властите земље (САД, Велика Британија, Немачка и Француска),
- територијалне одбране су оријентисане према одбрани граница властите земље, али су у ограниченој мери способне дати свој допринос у међународним операцијама исказивања снаге (Турска, Пољска, Мађарска, Чешка),
- постнеутралне оружане снаге представљају оружане снаге које су понајпре окренуте одбрани властитих граница, али су способне дати свој допринос класичним мировним операцијама (Аустрија, Ирска),
- неутралне оружане снаге за одбрану само граница властите земље (Швајцарска).

Државе данас теже изградњи ефикасних, мобилних оружаних снага које ће бити у складу са величином и богатством саме земље. Модел оружаних снага, зависи од стратегија националне безбедности, које промовишу државе, а оне се разликују од земље до земље. САД, са својом стратегијом одржања позиције једине суперсиле и глобалног хегемона, и обезбеђења равномерног развоја своје економије кроз контролу светских енергетских и других ресурса, развијају оружану силу која ће бити способна да реагује на сваком делу планете и то превентивно, брзо и ефикасно. Војни буџет се из године у годину увећава и вишеструко је већи у односу на све остале земље света. Делови оружаних снага су распоређени на свим деловима планете где САД виде своје интересе. Земље које претендују на улогу глобалних играча (Русија, Кина, Индија) или регионалних (Иран, Бразил, Венецуела, Пакистан, Јапан, Саудијска Арабија, Турска, Грчка) такође у својим плановима имају све већа улагања и модернизовање својих армија. С друге стране, велики број мањих европских земаља, под притиском САД и ЕУ, своје армије прилагођава стандардима НАТО, ствара малобројне, мобилне али добро опремљене оружане снаге, које се на тај начин стављају под контролу, пре свега САД, кроз програм колективне безбедности. У тренутној констелацији снага у свету, таква политика, пре свега источноевропских држава, обезбеђује тренутну стабилност система безбедности, али је питање какви се резултати могу очекивати у будућности.

Са променом изазова, ризика и претњи, дешавају се промене и у тактици, технологији и разорној моћи армији. Од припадника армије се очекује висока техничка специјализација, знање за примену нових оперативних метода и вештина у борби. Армије данас стварају капацитете за суочавање са непознатим претњама и морају имати могућност ангажовања изван својих граница деловања у ограниченом времену. Присутне су и тенденције јачања цивилне контроле армије, тј. јачање контроле од стране политичких елита, а обзиром да су многе политичке елите под утицајем великих сила, није тешко закључити под чијом контролом су армије многих држава.

Нови приступ безбедности и одбрани мења традиционалну улогу војске. Савремене војске, поред своје основне намене да буду оспособљене за извођење широког спектра борбених операција, развијају капацитете за учешће у мировним и хуманитарним операцијама. Основна улога војски највећег броја земаља на почетку XXI века је учешће у операцијама превенције и управљања кризама или послеконфликтном процесу обезбеђења и изградње мира и безбедности, који се могу одвијати у националном и међународним оквирима.

Што се тиче облика будућег сукоба у коме би се овакве војске могле употребити, ту имамо далеко више неизвесности у погледу појавних облика. Ако бисмо на почетку новог миленијума који је симбол футуризма из прошлог миленијума покушали да направимо инвентар средстава која су сада на располагању за вођење рата, шта бисмо могли закључити? Представимо све армије света у облику концентричних кругова. У епицентру су модерне снаге опремљене борбеним и комуникацијским системима најновије високе технологије. За најистакнутије међу њима - могли бисмо их назвати снагама информатичког доба - Сједињене Америчке Државе одређују стандарде у експлоатацији технологије, које Велика Британија, Француска, Немачка и други теже да достигну, али, због коштања, тешко и успевају. Око овог истуреног епицентра налази се маса снага чије организације и опрема имају више везе са прошлошћу него са будућношћу. Такве снаге, које бисмо могли назвати снагама индустријског доба, припадају углавном, мада не искључиво, државама у развоју. Армије индустријског доба често се наоружавају половним борбеним системима који више нису потребни напреднијим армијама. Ове армије углавном су и веће од армија информатичког доба, мада квалитативно инфериорније. И, у последњем кругу, јесу оне групе чије ратовање карактеришу тероризам, отпор, побуне и субверзија. Ове групе, тј. њихове армије ћемо звати „минималистичким“.

2.1. СНАГЕ ИНФОРМАТИЧКОГ ДОБА

Многе глобалне друштвене промене се сигурно не би догодиле да није било интернета. У почетку створен од стране безбедносних установа да служи њиховим потребама, веома брзо и прилично неочекивано је постао њихов примарни безбедносни изазов. Данас информација није привилегија већ обавеза, а ми живимо у „новом“ информатичком друштву у коме не постоје границе, а ускоро, вероватно ни забране. Управо је овај развој напокон и можда дефинитивно променио перцепцију принципа „пријатеља и непријатеља“ безбедносних институција.

Безбедносне институције су суочене са противником који нема своју земљу порекла, који заправо нема религију са којом се идентификује, можда је уважени члан друштва или је само користио најбоље од средстава информационог друштва. У неким случајевима смо накнадно сазнали да је непријатељ чак био и део самог безбедносног система.

Једном када прихватимо да се безбедносно окружење променило, приоритет више не треба да буде наставак борбе са ветрењачама, морамо да променимо своју перцепцију о томе како треба реорганизовати институције безбедности и променити им задатке да би се суочиле са новим, асиметричним безбедносним окружењем. Не постоје једноставни одговори и јединствени рецепт. Ипак, сви смо ми свесни да нас лавина информација може лако прогутати и да ће свака драгоценост слобода бити заувек изгубљена уколико се не прилагодимо. Процес прилагођавања мора почети негде и безбедносне институције би могле да буду добра полазна тачка. Ово су нека питања која треба размотрити:

- Асиметричне претње и изазови се не сузбијају конвенционалним, симетричним средствима. Ове претње треба решавати уништењем њихових корена и узрока.
- Филозофија „потребе за знањем“ мора бити замењена дубоким разумевањем „одговорности да се дели“.

- Класификовање информација као поверљивих не представља више сигурно уточиште за институције безбедности. Установе би требало да размотре промену и прилагођавање својих метода рада уместо даљег увлачења у тајност.
- Само кроз безбедносну сарадњу – међуинституционалну, регионалну и међународну институције могу да постигну опипљиве резултате у унапређењу безбедносног окружења.
- Безбедност више није монопол институција безбедности – оне су само партнери.

Оне не само да треба да се понашају тако, већ да се такође цивилно друштво односи према њима као према партнерима. У различите неоружане облика борбе, сем одраније познатог психолошко-пропагандног деловања, рачунар је врло брзо ушао на велика врата. Познато је да рачунар сам за себе не значи много и има изразито локални карактер. Међутим, у савременој организацији информационих мрежа са хиљадама рачунара који су умрежени и раде „на истом такту“, рачунар постаје застрашујуће средство као ретко које познато оружје. Будући ратови информатичког доба могу да настану између држава које припадају истим или различитим „цивилизацијама“, односно између аграрних, индустријских и информатичких друштава у којима ратна техника и технолошка надмоћност имају све већи значај.

Заштићени оперативни системи, те програмски алати за проверу кодова постају прва линија заштите критичних и тајних информација на дигиталном бојишту данашњице. Чињеница је да се и у миру, непрестано воде „ратови“ у царству рачунара и информатичких мрежа. Чак и током онога што се може назвати физичка конфронтација, информатичко ратовање има снажну улогу. Свака од страна у сукобу користи се информатичким ратовањем, офанзивно или дефанзивно, како би се сукоб окончао победом. Због тога је то стална претња и битка без краја, без обзира на то имају ли противници сазнања да се ратује на њиховој рачунарској мрежи.

Са офанзивног гледишта, тактике информатичког ратовања полазе од задржавања информација и дистрибуцијом дезинформација па до добијања или забране приступа према рачунарским системима, као и преузимањем контроле над њима. Дефанзивно информатичко ратовање настоји да заштити своје властите податке, рачунарске системе и мреже.

Већ деценијама постоји бојазан како ће противници приступити тајним, важним информацијама као што су локације и покрети трупа те и намере и планови стратегијског значаја. Врло вероватна претња у данашње време јесте та да противници могу, не само приступити таквим подацима, него и добити целокупну контролу над рачунарским системом укључујући и оперативни систем као и различите програме који су инсталирани на таквом систему.

Након пробијања сигурносних поставки на једном рачунару унутар мреже, једноставно се може инфилтрирати на остале системе унутар исте мреже. Владе, војне организације, терористичке ћелије па чак и појединци који делују самостално, воде рат на електронском бојишту. Стручњаци за сигурност свакога дана откривају стотине хакерских покушаја напада на критичну инфраструктуру у свакој осетљивијој области како у САД, тако и у другим развијенијим земљама.

У САД, сигурност војних и националних информатичких система под надзором је министарства одбране и националне агенције за сигурност већ од почетка међусобног повезивања рачунара. Стручњаци су развили општи критеријум за развој сигурне информатичке технологије који је међународни стандард за сертификацију безбедности рачунарских мрежа. Општи критеријум за сигурносни стандард познат као ИСО/ИЕЦ 15408 дефинише нивое сигурности за информатичке системе и мреже.

Сигурност почиње с оперативним системом. Ако неко добије привилегије на системском нивоу система, тада може систему учинити све што жели, и угрозити све сигурносне протоколе.

Програмска подршка игра кључну улогу у свим формама информатичког рата, а може омогућити конкурентну предност у ратном сценарију. У тежњи за тим циљем, софтвер омогућује: пресретање и декодирање противничких комуникација; добијање информација из сонара, радара, лидера и сликовних материјала с беспилотне летелице; триангулацију ради лоцирања извора радиоемитовања и звукова испалывања оружја, обраду информација прикупљених из разних извора, као и људско разумевање таквих прикупљених информација. Софтвер такође игра критичну улогу у постизању поузданости информација које се предају одабраним примаоцима док се у исто време информација штити од покушаја пресретања неовлашћених примаоца, и спречавање противничких дезинформација које би се могле убацили у податке на заштићеним комуникацијама. Офанзивни информатички рат може садржати поступке које онемогућују или кваре добијене информације и противничке активности, као и предају одређених врсти информација или

дезинформација противничким војницима и грађанима. Програмске апликације садрже изворни код, линије кода написане у рачунарском програмском језику. Ово такође игра једну од улога у информатичком рату. Старији борбени системи били су мање повезани међусобно него што је то данас, и нису били повезани на глобалну информатичку мрежу. Као резултат, програми развијени за рад на таквим старијим системима нису били предвиђени за детаљно испитивање заштите и сигурности, а све то подстиче потребу за модернизацијом многих постојећих борбених система. Многи системи теже према додатним захтевима као што су повећана функционалност, једноставно одржавање, могућност преноса на друге платформе, те на скалабилност током реструктурисања програма како би се задовољиле безбедносне провере. У процесу конверзије сваког дела старијих система бира се програмски пакет који је боље портабилан, који обезбеђује већи избор готових програмских компоненти и развојних алата. Много је једноставније запослити инжењере за развој компоненти јер има довољно таквих стручњака на тржишту.

Информатички рат - који осим напада на рачунарске мреже подразумева и њихову злоупотребу, али и одбрану - за националну безбедност није нов проблем. Кибернетички рат је био у моди крајем деведесетих година прошлог века, али су га након напада од 11. септембра огромни проблеми у виду Ирака и Авганистана гурнули у други план. Информатички рат одговара државним и недржавним чиниоцима - укључујући и терористе - јер је јефтин, може да буде изузетно ефикасан и пружа могућност успешног порицања одговорности захваљујући томе што се напади могу вршити преко неограниченог броја успутних посредничких сервера. Циљ напада у информатичком рату може бити ширење штетних вируса, изазивање пада мрежних система, уништавање података, прикупљање обавештајних података и ширење дезинформација, као и ометање команде, контроле, комуникација, преноса података, навигације, логистичке подршке и читавих операција.

Мрежно-центрични прилаз ратовању је војно оличење концепта информатичког доба. Мрежно-центрични рат компјутерима и комуникацијама повезује људе преко информационалних токова, који почивају на интероперабилности система. Мрежно-центрично ратовање укључује сарадњу и размену информација обезбеђујући да се брзо остваре предности од користи командантима за време борбених дејстава. Овакво повезивање омогућава да се супериорност у информационалним технологијама трансформише у борбену моћ.²⁵ Студије указују да умрежавање омогућава оружаним снагама да изведу различите врсте дејстава уз повећане борбене могућности у односу на неумрежене снаге, унапређивањем ефикасности и делотворности извођења борбених дејстава. Ово се може уобличи у скуп циљева који се постижу увођењем принципа мрежно-центричног ратовања:

- 1) самосинхронизација или иницијатива да се нешто уради без наређења;
- 2) унапређење схватања идеја «вишег» командовања;
- 3) унапређење схватања оперативне ситуације на свим нивоима командовања;
- 4) повећање способности „утапања“ у заједничко знање целих ОС и савезника, да би се смањила „магла“ и фриксија ратовања.

Улога мрежно-центричног рата, ако нови концепт и технологија буду доказани временом, може се проширити и на стабилан фактор одвраћања у будућим сукобима. На пример, ако су противничке снаге неутралисане МЦР-ом пре него су и ступиле у додир са ОС противника, борба може бити готова, пре него је и почела.

Развијене земље имају привремену предност, која ће се смањивати како се технологија која омогућава мрежно-центричност буде ширила и на друге нације или терористичке групе. САД, ако желе да одрже предност, морају наставити са усавршавањем употребе технологије да би се повећала флексибилност и прилагодљивост и за здружене и за савезничке операције. Политиком подршке мрежно-центричном рату, намерава се повећање економске ефикасности елиминисањем застарелих система, подељених интереса, редундансе и неинтероперабилних система, као и оптимизацијом планирања инвестирања за постојеће и будуће информационалне системе.

2.2. СНАГЕ ИНДУСТРИЈСКОГ ДОБА

²⁵ Вангел Миковски, Хатица Бериша.: „Утицај глобализације на природу рата”, Међународни научни скуп, Бања Лука-2015, 11. 12.2015, Зборник радова, стр. 160-166

Индустријско друштво допринело је неслућеном развоју човечанства развојем технике, технологије и људских ресурса која су многе цивилизацијске снове учиниле реалношћу. Истовремено, у достигнућа индустријског друштва спада и проналазак и коришћење наоружања високог убојног дејства и организација и употреба масовних армија које су употребљене у најкрвавијим и најдеструктивнијим ратовима у историји људске цивилизације. Уколико прихватимо поделу ратова по генерацијама, онда закључујемо да су индустријски и технолошки развој допринели да рат еволуира од прве до треће генерације. Ако се присетимо концентричних кругова у објашњавању снага информатичког доба, логично је да би снаге индустријског доба биле у другом кругу. Државе које имају армије са карактеристикама „индустријског доба“ су вероватно најбројније на планети. Оне су у различитим степенима транзиције, захваћене различитом дубином глобализације и налазе се под заштитом „моћних“ или је та заштита изостала, али имају неке заједничке карактеристике када су армије у питању.

Проглашавајући ратну машинерију бескорисном, Мартин ван Кривелд каже: „Проста је чињеница да су конвенционалне војне организације главних сила једва погодне за превлађујући облик савременог рата“.²⁶ Ако је то тачно, зашто такве армије и даље постоје и зашто ће још бити уз нас вероватно још доста дуго? Неки су у искушењу да одговор налазе у замишљеној инерцији војног мозга, у његовој одлучности да се држи оног што је познато и у жељи да сачува суштинске елементе једне организације која доноси напредовање и част, а из које, кроз слику тенка и самоходне хаубице, избија привлачан степен мацоизма. Није лако ни променити теоријску основу из корена, која се генерацијама надограђивала. Водећи теоретичари једног времена се често опирају радикалним иновацијама и заокретима у теоријском разматрању неке појаве. Са друге стране и оружане снаге се, као и свака огромна бирократија, опира иновацијама - нарочито ако те промене подразумевају губљење неких припадљности и привилегија, како у појединачном смислу (персонал), тако и у односу према неком другом делу (виду) оружаних снага. Али ту делује један основни принцип. Док год постоје армије индустријског и информатичког доба, и док нема другог практичног начина да им се супротстави, ниједна једина држава неће се једноставно одрећи онога што има, из страха да онда неће моћи да се брани. Шта више, све док буду могле да издржавају финансијски терет све већег коштања ратне машинерије, државе ће наставити да замењују старе системе новим да би одржале конкурентну способност добијања битке. У савременим ... ратовима ниједна армија опремљена оружјем које генерацији заостаје за оружјем непријатеља, не би имала никакве шансе против армије која поседује напредна оружја без обзира на квалитет војника и обученост јединца. Отуда, у генеричком смислу, потреба да се парира снагама других је неизбежна; ако неко други има могућност за вођење тенковског рата, и вама је она апсолутно потребна.

Ново информатичко доба невиђеном брзином радикално мења индустријски свет, премда се информатичка ера базира на достигнућима индустријског друштва, па је тако проузроковало и суштинске промене у области ратоводства. Појава новог феномена глобалног тероризма и глобалне антитерористичке борбе после 9. септембра 2001. године, као и искуства из рата у Ираку 2003. год., потврђују да су савремени концепти ратовања, који су продукт информатичке ере постали стварност. Нова стварност радикално мења класичну слику ратишта 19. и 20. века и захтева нова размишљања.

Однос индустријске и информатичке ере у области ратоводства најбоље илуструје Ирачки рат из 2003. год. У овом рату сукобиле су се две армије које по битним обележјима припадају два епохама, при чему је армија 20. века поражена од армије из 21. века, која је у релативно краткој кампањи са снагама јачине три дивизије разбила противника и окупирала простор величине Француске.

2.3. МИНИМАЛИСТИЧКЕ АРМИЈЕ

Вековима су минималистичке снаге вреле као шакали око регуларних снага претурајући по остацима битке, нишанећи слабе и нервирајући јаке. Нема знакова који наговештавају да такве снаге нестају. У ствари је супротно. Постоје снажни аргументи који поткрепљују тврдњу да минималистичке снаге имају сигурну будућност. Оне су релативно јефтине и лако се одржавају. Скупе бирократије и организације су непожељне јер су гломазне и инертне. Логистичке и административне потребе могу се углавном решавати индивидуално или локално. Оружје и муниција могу се добити према потребама и по привлачним ценама; у сваком случају, постојаће мала или никаква потреба за усавршеним или комплексним системима који се налазе на скупом делу тржишта. Са минималистичким снагама је посебно тешко водити борбу, нарочито

²⁶ Кривелд (белешка 5), стр. 62

демократском друштву. За њих не постоје правила, нема униформи, нема линије фронта, нема уздржавања или ограничења, нити територије коју бране. Зато минималиста може да бира где и када да удари; може да се појави и нестане, огрћући се тамом подземља. Наравно, није сваки минималиста и опасан минималиста који има намеру да горе наведене активности спроведе у дело према неком трећем лицу. На даље, под изразом минималиста, сматраћемо управо неког ко има лоше намере и не преза од употребе асиметричних метода свих врста у евентуалном сукобу.

Они који му се супротстављају имају огромне тешкоће. То нису два боксера суочена један с другим у тами,²⁷ него пре два боксера од којих је један невидљив. Како се он може наћи ако се не може видети? Како се може напасти ако се не може наћи? Минималиста има све предности. Атрактивност упуштања у овај облик насиља заиста је неодољива, нарочито привлачна за групе као што су нарко-картели, синдикати међународног криминала, националистичке организације које делују ван легитимне политичке арене, револуционаре, као и агенте оних влада које одлуче да своје циљеве постижу путем терора. Сви они прибећи ће минималистичким снагама и сви они, или нешто слично њима, биће бесконачно поред нас.

Према томе, изгледа сигурно да ће следећих тридесетак година примери сва три типа оружаних снага и даље постојати широм света. Ако је тако, и ако околности захтевају да дође до сукоба, изгледа исто тако сигурно да ће, без обзира на то који од ова три типа снага протагонисти поседују, оне бити кориштене једноставно зато што постоје.

Како ће онда рат бити вођен? Прво морамо испитати карактеристике бојишта будућности. Досадашњи аргументи указују на то да ће вероватно постојати два различита типа. Први тип, у ствари, уопште и није бојиште, јер се односи на минималистичке снаге о којима је претходно било речи. Овде није место да нашироко расподеламо о стратегији и тактици побуњеника, гериле и терориста¹⁶ резултати њихових акција и сувише се често приказују на нашим телевизијским екранима да не бисмо знали шта они представљају. Међутим, поред познатог звука бомбардовања, убистава и субверзивне делатности, можемо поуздано, мада очајнички, очекивати све већу употребу оружја за масовно убијање и уништавање. Нуклеарно, биолошко и хемијско оружје одувек је било, и остаће, најстрашничнија од свих опасности за људски опстанак које се могу контролисати. Ако је некад било искључиво у рукама друштава од којих се могло очекивати да ће их употребити само *ин екстремис* (у екстремним случајевима) а уопште не у пракси, сада је то очекивање постало узалудна нада. За планирање и извршење напада хемијским и биолошким оружјем није потребан велики степен софистицираности нити организације. У марту 1995. године секта Аум Шинрикио извршила је напад бојним отровом сарином на подземну железницу у Токију. Ова секта показала је свима оно што је можда пре тога било познато малом броју људи: смртоносни бојни отрови могу се лако добити, лако транспортовати и лако применити. Исто важи и за биолошко оружје, али још и више: само веома мале количине агенса потребне су да се постигне разорни ефекат. А у послехладноратовском свету, у којем велике залихе нуклеарног оружја изгледа више нису под строгом контролом као што су некад биле, могуће је да нешто од тога падне у руке минималистима.

Минималисти имају још једно "невидљиво" оружје које могу да употребе. Нападајући цивилне и војне рачунаре они могу да остваре своје намере парализањем електронског нервних система друштава информатичког доба. Војна агенција САД за безбедност информација (US Defense Information Security Agency) процењује да је 88% војних рачунарских система САД осетљиво на неки облик електронског упада,²⁸ чија је последица крађа или уништење информација и могућност катастрофалног распада система. Цивилни системи су такође осетљиви. Успешни напади на банке и берзе, на пример, могли би изазвати финансијски колапс до те мере да владе и друштва почну да пропадају. Минималисти ће увидети да је корист од таквих акција бар исто толико значајна колико и све што се постигне физичким насиљем. Шта више, вештине и опрема потребне за извођење електронских напада на информационе системе јесу лако доступне, могу се јефтино добити, па је и вероватно да ће бити употребљене.

ЗАКЉУЧАК

²⁷ Концепција Лидела Харта „Човек у тами” поставила је два боксера једног наспрам другог у тами; од њих се захтевало да пронађу непријатеља извиђањем, да му утврде положај, да му задају одлучујући ударац и затим развију успех. Види Б.Х. Лидел Харт, „Битна начела рата”, „United Services Magazine” (Април, 1920), стр. 35.

¹⁶ Због једноставности одлучио сам да све ове групе у даљем раду називам терористима.

²⁸ Специјални извештај о информационом рату”, „Jane's Defence Weekly” 25/15 (Април, 1996), 12.

Већина од великих војних сила је, полазећи од принципа да једино дисиметрија може да парира новим претњама, одобрила су значајна средства за улагање у војну технологију. Међутим, постоји извештај број случајева где је супериорна технологија показала ограниченост својих домета. Како објаснити чињеницу да најобученији специјални тимови на свету, опремљени најсавременијим средствима, до скоро нису успеле да пронађу и заробе двојицу најтраженијих људи на планети, Осаму бин Ладена и Мулу Омара, и то на терену који контролишу у потпуности. Војна победа се пре може објаснити улогом коју су имали противници талибанског режима у самом Авганистану, него количином коалиционог оружја, тим пре што се једино дејства авијације могу сматрати значајним, док копнених операција већих размера и ни било

Као што је раније поменуто, за демократска друштва, правилно опредељена да делују по закону, сломити страх тероризма представља нарочит изазов. До сада је тероризам представљао ужасан али решив проблем у смислу да, узимајући у обзир претрпљену људску патњу, ниједно западно демократско друштво није уздрмано акцијама минималиста. Заstraшујући развој догађаја описан раније у тексту могао би да угрози ту чињеницу. Системи одбране од тероризма морају бити свеобухватни, као, уосталом, и од сваке друге врсте напада. Узгред треба напоменути да је погрешно претпостављати да минималистички сукоб подразумева оружје и опрему ниске технологије; у неким областима, нарочито у електроници, овај начин ратовања је на високом техничком нивоу као и сваки друг

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Вангел Миковски, Хатица Бериша.: „Утицај глобализације на природу рата”, Међународни научни скуп, Бања Лука- 2015, 11. 12.2015, Зборник радова,
- [2] Хатица Бериша: *Глобализација и природа рата*, Мегатренерија бр1/2018, Београд, 2018
- [3] Митар Ковач и Дејан Станковић, *Стратегијско планирање одбране*, (Београд: Војноиздавачки завод, 2009)
- [4] Саша Николић, „Енергетска безбедност као фактор спољне политике САД на почетку 21.века“, *Војно дело број 2/2008*, (2008)
- [5] Смиља Аврамов, *Трилатерална комисија, светска влада или светска тиранија*, (Ветерник: Идиј, 1998)
- [6] Имануел Волерстин, *Опадање америчке моћи*, (Подгорица: ЦИД, 2004)
- [7] Станислав Стојановић, „Перспективе безбедности савременог света“, *Војно дело број 4/2008*, (2008)
- [8] Б.Х Лидел Харт, „Битна начела рата”, „*United Services Magazine*” (Април, 1920)

